

már magyarbarát regényének első változatán dolgozott. S, mint láttuk, a „fennkölt árnyak” még néhány más regényben is életre keltek, azok, akikről még azon frissiben így énekelt Louise Colet, Musset és Flaubert barátnője,¹¹ *Magyarország* című versében:

Ez, ez az Úr választott népe, friss nép
mely korcs Európánk megifjítja ismét!
Ma vele áll, vagy bukik a szabadság...
Hős hadainak pompás iramára
halálba szédül véres trónusoknak
sok sápadó királya!

BAJOMI LÁZÁR ENDRE

„MAGYAR ÍRÓ — MAGYAR KÖNYV”*

Kiadók, szerkesztők

A bemutatásra kerülő alkalmi kiadvány egyik kiadója az Írók Gazdasági Egyesülete volt. Az IGE 1932. május 23-án tartotta alakuló közgyűlését. Közlönyének, a *Literatura* c. folyóiratnak beszámolója szerint „Pakots József elnöklete alatt, Kodolányi János közreműködésével szabad szakszervezet létesült, amely az írói nyomor leküzdését tűzte ki célként”. A magyar íróknak ez az „első parlamentje” — ahogyan Pakots nevezte — határozta el a rendszeres írói találkozók megtartását. Az elsőt 1932 szeptember 4. és 11. között — „Balatoni Íróhét” néven — a Balaton menti városokban rendezték meg. Ezen „részletes megvitatás tárgyává kívánták tenni az írók anyagi helyzetét”, valamint az olvasóközönséggel akartak „közvetlen társadalmi kapcsolatot” teremteni. Az előzetesen megjelentetett a *Balatoni Íróhét Ünnepe* című kiadványban — a program leírása előtt — Karafiáth Jenő, akkor vallás- és közoktatásügyi miniszter *Üzenettel* köszöntötte az íróhétet. Szegedi István *Óda a Balatonhoz* című lírai vallomást tett

¹¹ A költemény magyarul a Bécsi Magyar Újság 1923 márc. 15-i számában jelent meg, Komlós Aladár átültetésében. Újra közölte Markovits Györgyi a *Magyar Hírek*, 1983 márc. 12-i számában.

* A Margitszigeti Íróhét és a Magyar Könyvnap alkalmából kiadja az IGE (Írók Gazdasági Egyesülete) és a Magyar Könyvkiadók és Könyvkereskedők Országos Egyesülete.

közzé. Pakots József *Zászlóbontása* programot adott. A programba vett előadások és műsorok rövid ismertetését tartalmazta Tersánszky Józsi Jenő *A Magyar képeskönyvről*, Pünkösti Andor *Ötszáz év magyar versei*, Kodolányi János *A mai magyar irodalom* és Bevilaqua Borsody Béla *Bálatonvidéki Magyar Helikon* című írása.

A második íróhétre 1933. június 10 és 18 között került sor Lillafüreden. Ennek alkalmi kiadványa a Lillafüredi Fürdőújság „írókongresszusi különszáma” volt. Ebbe a költők közül Babits Mihály, József Attila, Somlyó Zoltán, Kosztolányi Dezső, Szabó Lőrinc, Gellért Oszkár, Fenyő László, Szegedi István, Kossán Klára, Sassy Csaba adott verset. Prózái írással Móricz Zsigmond, Nagy Lajos, Márai Sándor, Supka Géza, Rédey Tivadar, Kárpáti Aurél, Tamási Áron, Sziklay János, Péchy-Horváth Rezső, Lambrecht Kálmán szerepelt. A politikai-hivatali vezetők közül Albrecht Habsburg herceg, Borbély-Maczky Emil főispán, Papp Béla miniszteri tanácsos, Antal István miniszterelnökségi sajtófőnök és Pakots József írt cikket. A jól induló Lillafüredi Íróhét csak három napi programot tudott lebonyolítani, mivel Pakots József június 12-én hirtelen meghalt. Az írótalálkozó ennek ellenére irodalomtörténeti jelentőségre tett szert; többek közt az ott született *Óda* című József Attila-vers kapcsán.

Pakots halála után átmenetileg Móricz Zsigmond látta el az elnöki teendőket, majd — 1933 novemberében — új tisztikart választott az IGE: elnök Ugron Gábor lett, társelnök Bajcsy-Zsilinszky Andre, Fenyő Miksa, Földi Mihály és Zilahy Lajos. Aelnökök Kárpáti Aurél, Bresztovszky Ede, Laczkó Géza, Pethő Sándor, Sziklay János. Főtitkár Kodolányi János, titkárok: Illyés Gyula, Majthényi György. Irodalmi tanács elnöke Móricz Zsigmond és Schöpflin Aladár. Ez az új vezető testület szervezte meg az 1934. június 4. és 11. közötti Margitszigeti Íróhetet.

A Magyar Könyvkiadók és Könyvkereskedők Országos Egyesülete — mely 1878 óta működött — a Magyar Könyvnap sikerében volt érdekelt; s e tekintetben került közös platformra az írók egyesületével. Az IGE ugyanakkor az írói érdekvédelem terén szeretett volna együttműködni a kiadókkal és könyvkereskedőkkel; ami a meglévő érdeellentétek felszínre kerülését is eredményezte. Az IGE többek között a ponyvaregények megadóztatását követelte, hogy helyette magyar írók műveinek kiadására kényszerüljenek a kiadók. A kiadói politika körül ugyanakkor a kiadók között is ellentétek merültek fel; aminek következtében — éppen az IGE aktív működése idején — az Athenaeum és a Franklin kiadók kiléptek szervezetükből. Az őket is sújtó gazdasági válság nyomán a Corvina című hivatalos lapjukat 1934 közepétől nem havonta, hanem negyedévenként jelentették meg. A két egyesület mindezek ellenére megtalálta a lehetőséget a közös

munkára, amit e kiadvány is bizonyít, melyben mindketten hallatták hangjukat és kifejtették véleményüket.

A Magyar író— Magyar könyv kolofon szövege szerint a felelős szerkesztők és kiadók Benedek Marcell és Kodolányi János voltak.

Benedek Marcell 1930-tól volt főtítkára a Magyar Könyvkiadók és Könyvkereskedők Egyesületének. Az ellenforradalmi hatalom által — forradalmak alatti tevékenységéért — tanári katedrájától megfosztott tudós, író, műfordító a Dante kiadóvállalat alkalmazottja volt, s így képviselhette a kiadókat. Számára e funkció az anyagi biztonságot, a fix jövedelmet jelentette; s lelkiismeretesen igyekezett hivatali kötelességeinek eleget tenni. Az 1927-től rendszeresen megtartott könyvnapokat arra használta fel, hogy filléres áron juttatta az olvasók kezébe a magyar klasszikusokat: a *Bánk bán*, *Az ember tragédiája*, a *Toldi*, a *János vitéz*, *Arany János balladái*, a *Csongor és Tünde* és mások a könyvnapokra ízléses s ugyanakkor olcsó kiadásban kerültek ki a könyvsátrakba.

Kodolányi János — mint előbb láttuk — az IGE főtítkára volt; s e szerint a kiadványért a két szervezet főtítkárai vállalták a jogi felelősséget. Kodolányi — Pakots mellett — az IGE létrehívásának fő szorgalmazója volt, s ő volt a szervezet névadója is. Aktívan vett részt az írók megszervezésében, valamint a mindennapi munkákban: az írók érdekeinek érvényre juttatásáért, a szociális segítség feltételeinek megteremtéséért. Írói és emberi életútjának egyik fordulópontján volt ekkor (1930 és 1934 között): a kommunista írói csoportot elhagyva a népi írói tábor szervezésében vett részt.

Az írók és témáik

Az IGE tisztségviselői az egyesületben viselt címükkel írták alá nevüket a lapszámban megjelent írásaikban; megnyilatkozásuk tehát az írói érdekvédelmi szervezet állásfoglalásaként is értékelhető. Mindenesetre, kifejezi, hogy e vezetők milyen véleményen voltak a magyar írók társadalmi helyzetéről. Egyéni álláspontjuk ugyanakkor a társadalmi hierarchiában elfoglalt helyükre is fényt vetett.

Ugron Gábor, az IGE elnöke politikus volt. Erdélyi primor székely család fiaként kapcsolódott be a politikai életbe. Lipcsében, Genfben és Budapesten végzett jogi tanulmányok után választották Maros-Torda vármegye főszolgabírájává, majd — 1906-tól — főispánja lett a megyének. 1915-ben Marosvásárhely választotta meg országgyűlési képviselőjévé; 1917 júniusa és 1918 januárja között belügyminisztere volt az Esterházy- majd a Wekerle-kormánynak. Utána Erdély királyi biztosa lett; a polgári forradalom győzelme után megszervezte a Székely Nemzeti Tanácsot. A tanács hatalom bukása után a Nemzeti

Szabadelvű Pártot alapította meg, majd — fúzió után — a Nemzeti Polgári Párt elnöke lett. Később Bethlen István Egységes Pártjához csatlakozott. A parlamentben pénzügyi szakembernek számított. A kulturális életben való szorosabb kapcsolatára utal az, hogy megalapítója volt az Operabarátok Egyesületének. Az IGE elnöki székét — Pakots József után — 53 éves korában foglalta el. A könyvnapi kiadványban ő írta a vezércikket *Fróhét, könyvhét* címmel, s benne kultúrpolitikai áttekintést adott író és mű újtjáról.

Vitéz Bajcsy-Zsilinszky Endre, az IGE társelnöke szintén jogi végzettséggel rendelkező politikus és publicista volt; s ő közigazgatási pályán főispáni titkárként kezdte. A politikai életbe — 1918 végén — az ellenforradalmi erőkhöz csatlakozva kapcsolódott be: egyik alapítója volt a MOVE-nak. Az ellenforradalom hatalomra kerülése után a Szózat című fajvédő lap főszerkesztője lett; s 1922-ben az Egységes Párt képviselőjeként került be a parlamentbe. Az 1920-as évek végétől megkezdődött eltávolodása a jobboldaltól s közeledése a demokratikus ellenzék felé. Ennek kifejezői voltak saját alapítású lapjai: 1928-tól az Előőrs és annak irodalmi melléklapja, a Kohó; 1932 márciusától a Szabadság c. hetilap. Önálló politikai célkitűzéseit akarta diadalra vinni a saját alapítású Nemzeti Radikális Pártjával — 1930—31-től. Lapjaiban fórumot biztosított a forradalmi hangvétellel jelentkező fiatal íróknak: József Attilának, Féja Géának, Szabó Pálnak és másoknak. Az ő révükön nyert jogot arra, hogy az írók érdekvédelmi szervezetében tisztséget viseljen. Cikkét „Művésznép vagyunk” címmel írta meg.

Földi Mihály, az IGE társelnöke a Pesti Napló szerkesztőjeként biztosított helyet az írók műveinek, s maga is sikeres szépírónak számított novelláival, regényeivel és színműveivel. Ő *Két könyvnap között* címmel író, kiadó és közönség kapcsolatáról közölt eszmefuttatást.

Zilahy Lajos, a másik társelnök a Magyarország című napilap szerkesztője volt, s amellet jónévű, sikeres regény- és színműíró. Az irodalmi életben 1934—35-ben szervező tevékenységbe kezdett, hogy híveket nyerjen meg a Gömbös-kormány politikájának. Az Új Szellemi Front jelentkezése eleven reagálást váltott ki a magyar szellemi életben, ami elég hírhedtté tette Zilahy nevét. A kiadványban — *Zsákucca* címmel — a néphez visszaforduló francia irodalmi mozgalmat mutatta be.

Kodolányi János főtítkár a magyar sajtó- és irodalmi élet három halottjától — Mikes Lajostól, Pakots Józseftől és Miklós Andortól — búcsúzik *Akik elmentek...* című írásában.

Móricz Zsigmond, az IGE irodalmi tanácsának elnöke nagy reményeket fűzött az egyesület működéséhez. A Nyugat szerkesztéséről lemondva irodalomszervező energiáit e szervezetnek szentelte.

Leányfalusi hajnal című lírai esszéjében a magyar írók nehéz egzisztenciális helyzetéről szólt, és a cenzúra ellen emelte fel a szavát.

Schöpflin Aladár, az irodalmi tanács társelnöke a Nyugat folyóiratnak alapításától munkatársa, folyóiratok és napilapok kritikus volt, s emellett a Franklin Társulat kiadói lektoraként is dolgozott. Regényei és irodalomtörténeti művei is rendszeresen megjelentek; színműveit pedig a magyar színházak tűzték műsorukra. Ő a kormányzat által felállítandó Irodalmi Tanácsról mondta el gondolatait a könyvnap kiadványban.

A könyvkiadói és -kereskedői egyesület vezetői, illetve képviselői közül — odatartozásuk jelölése nélkül — Benedek Marcell a gyermekirodalomról írt *A gyermek, a betű meg a tündérek* címmel. Kner Imre, a gyomai nyomda és könyvkiadó egyik gazdája a könyv szép kiállításának fontosságát hangsúlyozta *Te vagy felelős* c. cikkében.

A magyar irodalmi élet jeles alkotói közül idősebbek és fiatalok, jobb- és baloldalon állók egyaránt fórumot kaptak az alkalmi, ünnepi kiadvány hasábjain. Sorrendben a következők szerepeltek írásaikkal.

Herczeg Ferenc, az ellenforradalmi rend koszorúzott írója pár mondatos karcolatában azt tette szóvá, hogy kevesen vásárolnak könyvet; s ezért adta címéül: *Könyveket!*

Nagy Lajos, a rendőrség által megfigyelt baloldali író az irodalmi kávéházak jelentőségét méltatta *Írók és főpincérek* c. írásában. Szabó Pál, a pár éve feltűnt parasztíró *Könyvek a faluban* címmel keresztmetszetét adta a falu társadalmi könyvigényének. Bodor Aladár, a század elején indult költő, regényíró, napilapok munkatársa és családi képeslap szerkesztője egy tárcacikkben olvasmányairól szólt. Schöpflin Gyula — Aladár fia, aki általában Nagypál István néven írt — kommunista szervezkedésben való részvétele miatti letartóztatásból szabadulva, fordításokkal kereste kenyerét; s a magyar műfordítás-irodalom védelmében írt cikket. Pintér Jenő tankerületi főigazgató, a magyar irodalom történetét hét vaskos kötetben megíró irodalomtörténész arról vallott, hogy milyen nehézséget jelent az élő irodalom történetének a papírra vetése. Cikkének a címe: *Irodalomtörténet — az élő írókról* volt. Mikes Margit — Mikes Lajos lánya — költő és folyóiratok, napilapok tárcaírója — *Élményeim egy IBUSZ-pavillonban* címmel — könyv- és újságeladói tapasztalatairól számolt be. Rédey Tivadar irodalom- és színháztörténész, kritikus, az OSzK hírlaptárának az igazgatója Babits Mihályról, illetve *Az európai irodalom története* című tanulmányáról írt kritikát. Szabó Lőrinc, fiatal Baumgarten-díjas költőként Ady-émlékek után járt egy budai kávéházban, a Déli vasútnál. Cholnoky Jenő 63 éves földrajztudós, egyetemi tanár az iskolai földrajz tankönyveket tette bírálat tárgyává *Vasúti gócpont...* című írásában.

Féja Géza tanár, Bajcsy-Zsilinszky lapjainak munkatársa, a népi írói mozgalom egyik szervezője, költő és publicista *A parasztok* címmel a társadalmi osztály jelentőségét méltatta. Buday György a szegedi egyetemi ifjúsági mozgalom szervezője és vezetője a Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma öt éves tevékenységét ismertette. Juhász Géza, debreceni középiskolai tanár, az Ady Társaság titkára a táborrá szerveződő népi írói mozgalom folyóiratát, a Választ mutatta be, mely akkor még Debrecenben jelent meg. Tersánszky J. Jenő *Kakuk Marci és a propaganda* címmel könyvének fogadtatásáról szerzett élményét írta le. Komáromi János, akinek 1934-ben Mikes Kelemen életéről szóló regénye jelent meg, a bécsi „császári és királyi hadügyminisztérium” sajtóosztályának cenzúrájáról mondta el saját élményét — szatirikus hangvétellel. Németh László *A kritikáról* közölt kritikát.

A könyvheti kiadvány irodalmi riportokat is közölt. Elsőnek — aláírás nélkül — P. Gulácsy Irén *Műhelytitkokat* mondott el a *Fekete völegények* című történelmi regénye születéséről és alkotói terveiről. Telcs Péter — *Mit szeretnének még megírni?* címmel — körkérdést intézett Csathó Kálmánhoz, Erdős Renéehez, Földi Mihályhoz, Lesznay Annához, Karinthy Frigyeshez, Kodolányi Jánoshoz, Kosztolányi Dezsőhöz, Szabó Dezsőhöz, Szabó Lőrinchez és Zilahy Lajoshoz, akik pár mondatos választ adtak a kérdésre. *Egy délelőtt az IGÉ-ben* beszámoló — (L.B.) aláírással — az egyesület napi munkáját mutatta be. *Milyennek látja az „író-színész” a közönséget?* ... kérdésre Békeffi László színész, színmű- és kabaréíró, a Vidám Színpad alapítója, a 30-as években az Andrassy úti Színház majd a Teréz körüti Színpad művészeti igazgatója válaszolt.

A szignóval aláírt cikkek a következők voltak a lapszámban: B.A.: *A diák és a könyv* — mely cím önmagáért beszél. Sz.L.: *Analfabéták* címmel szatírárt írt. (Valószínűleg Szabó Lőrinc a szerző.) B.R.: *Drága-e a magyar könyv?* c. írása a könyvkereskedők érdekeit látszik szolgálni a lapban.

A kiadvány társadalomképe

A Magyar író — Magyar könyv 32 közleménye, cikke — 24 oldalon — 1934 Magyarországról ad karképet — az író és műve sorsának középpontba állításával. Ugron Gábor az író társadalmi szerepét fogalmazta meg:

Az író tanítója népének, irányítója, vezetője, kifejezője s így egész lénye, teljes mivolta a köz elé tartozik. Nemcsak élete kész eredménye valamennyiünké, hanem egész magatartása s életének minden felvetődő s megoldásra váró kérdése. ...

Magyar író, magyar könyv, — nem más ez, mint ennek a népnek a múltja, jelene és jövője s mindaz, ami benne örökértékű tartalom, magasabbrendű cél, — lélek!

Bajcsy-Zsilinszky ez utóbbi gondolatot a magyar történelem példáin bizonyította; s az irodalom közéleti szerepének jelentőségét emelte ki:

Érdemes volna kissé mélyebben eltűnődni rajta: miért volt olyan nagy hatása az utolsó három század során a magyar íróknak az egyetemes magyar közéletre, különösen a politikai életre, nagyobb és döntőbb, egyben maradandóbb hatása, mint manapság ...

... a kor is segített kicsíráztatni a magyarság lelkében a költői és írói tehetségeket. Zrínyi Miklósban már együtt szárnyal a költő, a politikus és a hadvezér... az Áfiumban pedig olyan írói emléket állított magának, amely éppen olyan elvülhetetlenül friss és eleven nyelvében és gondolataiban s épp olyan halhatatlan magyar gondolataiban, mint ahogy semmit sem kopik és semmit sem avul Petőfi nyelve és költészete ...

És ha a magyar írók s a magyar irodalom hatása megcsökkent az egyetemes magyar életre, vajon nem kell-e felvetnünk a kérdést: nincs-e valami baj a magyar irodalom körül is? Nem szakadt-e el a magyar irodalom is jórészt ettől a bennünk elhalkult magyar történelemtől s attól a magyar néptől, mely nyomorúságában is szakadatlanul és egyre izzadja ki lelkéből az igaz művészet igazgyöngyeit? ...

Bajcsy-Zsilinszky válasza saját kérdésére az volt, hogy mind a politika, mind az irodalom elszakadt „a magyar falusi tömegektől”, melyben még él „az ősi magyar művészlélek”.

Zilahy Lajos — a francia írók véleményét tolmácsolva — szintén azt állapította meg, hogy az irodalom azért jutott zsákutcába, mert az írók „elhanyagolják a nemzet legerősebb, legéletrevalóbb és legégszesebb részét: a népet”. E probléma összetettségét is megállapította ugyanakkor:

Egy olyan szellemi mozgalom, mely ismét a nép problémái felé irányítja az írók figyelmét, minden tekintetben csak üdvös és hasznos lehet. Tehát szerezzük meg az írókat a nép számára. De nem kellene egyúttal a népet is megszerezni az írók számára? ...

Mert ez azt jelenti, hogy a gazdasági elnyomottságban és kulturális számkivetettségben élő népet a megújulás felé kell vezetni az emberiség nagy és felszabadító gondolataival,

amikbe a nemzeti célok mellett az irodalom érdekei is beleférnek.

A néphez forduló középosztálybeli értelmiségiek magatartásának magyarázatát Féja Géza adta meg:

A kultúra ügyét lehetetlen elválasztani a társadalom ügyétől... Az író tehát kényszerűleg ahhoz a réteghez menekül, mely a legtöbb szabadságot igényli s akarja. Más szóval: az író a feltörekvő rétegekben találja meg népét és fegyvertársát. Megint más szóval: a magyar írónak a parasztsággal kell elsősorban sorsközösséget kötnie...

Szétnéztünk hazánkban és Közép-Kelet-Európában. Megláttuk az elnyomott és szabadságharcra készülő paraszttömegeket. Láttuk az ittragadt feudalizmus ijesztő fellegvárát... Láttuk a polgári kultúra dekadenciáját, folytonos horizontvesztését, belső összezsugorodását. S megtaláltuk a nálánál ősbibb, emberibb népkultúrát. Ítélnünk kellett, következtetnünk kellett, megtettük...

A Szegedi Fialatok „a magyar Alföld népének problémáit gyűjtötték egybe”, s eredményéről Buday György számolt be:

... mi, szegedi fiatalok saját magunk deklasszálódásának és a magyar nép nagy tömegei szomorú sorsának azonosságát felismertük és egyetlen hivatásunknak a közös munkát vállaltuk. Ez az ideológiai fejlődés... a legkétségbeejtőbb és legféleljetetlenebb személyes élmények és közvetlen találkozások hatására alakult ki, még pedig kollektíve, az egész csoportban szinte egyszerre... Az elképesztő élmények hatása alatt az egész magyar kérdés tudományos megvizsgálásához kezdtünk és gazdaságpolitikai kollégiumunknak egy esztendő munkája éppen arra irányult, hogy felfedje a világ mai gazdálkodásának gyökérproblémáit s ennek keretében megtalálja az egészségesebb struktúrájú magyar jövőnek a formáit ...

Szabó Pál saját falujában nézett körül, s megállapította, hogy a „vezető réteg” nem olvas, a fiatal értelmiségiek azok, akik „fanatikusai a betűnek”. A parasztságban ugyanakkor megvan az érdeklődés, csak „okos irányításra” van szükség. Hite pedig az volt, hogy „eljön az idő, mikor a parasztság lesz az irodalom legnagyobb, leghálásabb fogyasztó közönsége”.

Az író és irodalom társadalmi közérzete volt a cikkek másik előtérben álló problémája. A hatalomhoz való viszonyról Schöpflin Aladár fejtette ki gondolatait a kormány által tervezett Irodalmi

Tanács felállításának kommentálása kapcsán. Megállapította, hogy a hatalom beavatkozása eddig mindig egyoldalú volt, „bizonyos irodalmi irányoknak vagy áramlatoknak kedvezett, másokat háttérbe igyekezett szorítani, írókat munkájuk módja vagy szelleme miatt túlzottan kiemelt, vagy igazságtalanul mellőzött, tilalomfákat akart felállítani az írói alkotás területén: ezt vagy így nem szabad írni, csak ezt vagy így szabad írni”. Ez pedig lehetetlenné teszi az irodalom „életfunkcióinak” megvalósítását, mert

az irodalom többek között kritika: az életnek, a társadalomnak, a politikának, az emberek lelki állapotának kritikája. S a kritika nem mindig kellemes, azért az író könnyen és gyakran jut összeütközésbe a mindenkori Hivatallal és a közvéleménnyel...

Ebből folyólag az irodalomnak csak árthat a hatalom mindennemű, még jó szándékú beavatkozása is az írói alkotásba...

Móricz Zsigmond abból a kérdésfelvetésből indult ki, hogy miért olyan csendes az irodalom, amikor az ő ifjúkorában „a világ nagyon hangos volt a fiatal írók merész és harsány énekétől”, melyben „a jövő dalát énekelték”. Megállapítása szerint mesterséges némaságra vannak ítélve a fiatal írók; kívánsága pedig a következő volt:

Eresszétek szabadra az ifjú szíveket, hadd énekeljenek szabadon. És ne tekerjétek ki a fiatal költők nyakát, ha nem a szájatuk íze szerint énekel.

Németh László a kritika felelősségét tette szóvá, melynek jelentőségéről azt a megállapítást tette, hogy

Magyarországon a kritika az volna, ami elsöpörné, ami miatt ma nincs, nem lehet és nem szabad kritikának lenni.

A kritika helyzetét a következőképpen ítélte meg:

Magyarországon háromféle kritika van: esztétizáló, szegődött és szegődtető. Az esztétizáló megdicséri az ételt, amelyet jó háznál fogyasztott és ízlett és hallgat a kozmárol. A szegődött beáll jobbágyinasnak az irodalom valamelyik Csák Mátéjához, ő nyújtja át az írófejedelemnek az első vadat és az első számócat s ő húzza deresre, aki ura ellen vét. A szegődtető valami nagyfene országos ügynek toboroz írókat, marxizmusnak, katolicizmusnak, parasztgondolatnak s azt üti fel lángésznek, akivel egy szerkesztőségben vagy egy kávéházban ül. Az olyan ember, aki ért a műhöz s véleményeivel mind a négy vágást megmeri tenni, patolgikusnak tekinthető.

Telcs Péter az írói nyilatkozatokból azt a megállapítást vonta le, hogy nagy szükség volna a mecénásokra; „műbarátokra” volna szükség, akiknek támogatása nyugodt feltételeket biztosítana az alkotó munkához. Olyanokra, mint Mikes Lajos, Pakots József és Miklós Andor volt, akiről Kodolányi írt emlékező portrékat. Mikes 1920 után az Est-Lapok irodalmi szerkesztője és az Athenaeum kiadó lektoraként vette pártfogásába a hatalom által kitagadottakat és a jelentkező fiatal írókat: „Azok közül, akik ma tollat forgatnak, egyetlen egy sincs, aki közeli kapcsolatba ne került volna velem” — írta róla Kodolányi. Pakots Józsefet ugyanő „egységesítő”-nek mondja, aki „a legkisebb, leggyámoltalanabb író”-ban is „isteni fáklyahordozót látott”. Miklós Andor, a sajtótröszt-tulajdonos, az Athenaeum kiadó vezérigazgatóját is „a szellemi munka tisztelete, a művészet határtalan megbecsülése” tette alkalmassá a mecénási feladatra. Távozásukkal űr támadt az írói közéletben; amit — Nagy Lajos megállapítása szerint — a régi kávéházi élet megszűnése is nehezített. Ő a háború előtti állapotokkal hasonlította össze a harmincas évekbeli helyzetet: „1919 óta néha még megpróbált vissza-visszatérni a régi világra, régi szokásaival, ... de ma már ott tartunk, hogy még Kassák Lajos is egyedül ül a Lidóban”. Mindezek eredményeként pedig „a főpincérek is elvesztették kapcsolatukat az irodalommal. Nincsen készpénzkiölcson, nincs adósok listája ...”

A könyvkiadói tevékenységről Földi Mihály adott áttekintést. Ítélete szerint a kiadók csak a könyvnapon mernek „nagyobb stílusban tervezni és dolgozni”. Év közben a színtelenség és ötlettelenség jellemzi őket, s nem mernek ismeretlen íróktól kiadni műveket. Véleménye szerint

A kiadó sem lehet teljesen üzletember. Illetve akkor jó üzletember, ha irodalmi, szellemi, erkölcsi meggyőződése is van, amelyért harcol, amelyért áldozatokat is tud hozni. Hát igen, keveselljük az áldozatokat. Mert több hasznot és sikert kívánunk minden kiadónak.

Kner Imre „szerény könyvcsináló munkásságáról” szól, s a szép könyv fontosságát hangsúlyozta, mert eltűntek a szép könyvek. Ennek pedig több okát sorolta fel: a háborút, az inflációt, a gazdasági válságot, a kultúra válságát: de felelőssé tette az írókat és költőket is, akiknek „nem fontos, hogy szellemi gyermekük milyen köntösben lép a nyilvánosság elé”. A könyvek áráról szólva — ismeretlen szerző — azt állapította meg, hogy „a magyar könyv ára igyekszik alkalmazkodni a közönség legyengült vásárló erejéhez”. Ezt pedig idegen nyelvű könyvek otthoni és hazai fordítású kötetei árának összehasonlításával bizonyította.

Az olvasó közönség, a közvélemény fontos helyet foglalt el a könyvnapi, illetve íróheti kiadvány írásaiban. Ugron Gábor az írás egész alkotó folyamatában igényelte a közönség részvételét:

A közönségnek s a közvéleménynek... nemcsak akkor kell az író felé közelednie, amikor egy-egy mű megjelenik s kézzelfogható formában odakerül a nyilvánosságra. Azt, aki a művet alkotja, ki kell vezetnünk a fórumra s oda kell állítanunk a tömeg szeme elé. Lássátok és értsétek meg: ez az író! ... S ha azt akarjátok, hogy az író lelke minden rezdülésével a tiétek legyen..., akkor legyetek ti is az íróé figyelmetekkel, együttérzésekkel, támogatásokkal, érdeklődő gondoskodásokkal és — ellenőrzésekkel...

Az olvasókról ellentmondó véleményeket fogalmaztak meg a cikkek írói. Bajcsy-Zsilinszky elragadtatással és meghatódottan bizonygatta „művésznép” voltunkat; s azt vallotta, hogy

a magyar egyéniség s legegységesebb, legátfogóbb értelemben művészi egyéniség, amelynek jelentkezése nem áll meg a szorosabban vett művészi teljesítményeknél, hanem átcsap az élet nagyon prózai tereire is, átítatja a művészi szemlélet és érzék finom nedvével az élet legdurvább jelenségeit is...

Földi Mihály szintén elismerte a magyar közönség „műértését”, de kritikai megjegyzései is voltak:

Van valamely szikkadt racionalizmus a közönségünkben és így egész mai műveltségünkben. Könyvvel kapcsolatban gyakran halljuk: mit akar az író, hiszen amit itt leírt, nem hasonlít az élethez. Nem hát, nem hasonlít a megszokott, a mindennapi élethez, de ettől még a legjobb irodalom lehet. Közönségünk még túlságosan naturalista és túlságosan szereti élvezni az életet. Kis könyvek, kis élvezetek, kis művészetek. A nagyobb vonal, az emelkedettebb szellem, a mélyebb felfogó képesség még meglehetősen hiányzik... Hiányzik a magyar életből a metafizikai kiegészülés. Valamivel kevesebb racionális élvezőhajlamot, helyette több elmélyülő hajlandóságot kér tisztelettel és szeretettel a közönségtől a magyar szellemi élet erősebb fejlődése érdekében az író.

Mikes Margit egy könyvadásító pavilonban szerzett tapasztalatait papírra vetve, azt állapította meg, hogy vevői a „sárga füzeteket”, a vadnyugati és a detektívregényeket, valamint a keresztretjvény-újságokat vették; de

a kirakott szépirodalmi könyvekre soha rá se nézett senki, hiába álltak ott sorjában színes címlapjaikkal üdén, tisztán, még csak kézbe se vették csupa kíváncsiságból se...

Az olvasóvá nevelés, a jó könyv mibenlétéről is többen szót ejtettek. Benedek Marcell a gyermekirodalom lélekformáló jelentőségét saját emlékei alapján vázolta. Hogy mit kell írni a gyermeknek, arról a véleménye a következő volt:

A gyermeknek kell a tündérmese. A tündér: a költői igazságszolgáltatásnak, az erkölcsi „happy endnek” eszköze. Megsegíti a gyöngét, az élehetetlenül becsületes embert, igazságot szerez az igaztalanul üldözöttnek, érvényesüléshez segíti az elnyomottat. Hogy mindez nincs így az életben? Nem is lesz így soha, ha már a gyereket arra neveljük, hogy nincs és nem lehet így... A gyermeket nem indíthatjuk csatába megvert reménnyel, hitetlenül, cinikusan, kiábrándultan. Nem lehet jó ember az, aki nem hisz az emberi jóságban? meg lehet javítani az embereket, ha hisszük róla és elhítjük, hogy jók...

A diák és a könyv c. cikk szerzője az iskolás tanuló könyv-szemléletéről írt érdekes eszmefuttatást:

A diák képzeletében élesen elkülönül egymástól az irodalmi élvezetet nyújtó, szórakoztató könyv és tankönyv. A tankönyvről jóformán észre se veszi, hogy könyv volna, ha ismereteit bővíti, vagy kedélyét nevelné, a tankönyvet valahogy a tanár nyúlványának, kipárolgásának tartja, év végével nem érez kegyelmet iránta, eladja...

Hasonló különbséget tesz a diák — írja a szerző — az iskolai kötelező olvasmányok és a maga által kiválasztott szépirodalmi művek között. Cholnoky Jenő a tankönyvírókat is felelőssé teszi a helyzetért, amikor megállapítja, hogy a semmitmondó szövegű tankönyvek miatt „tanár és tanítvány egyformán utálta a földrajzot”. Pedig e tárgy más élményeket adhatott volna tanulónak, tanárnak:

a földrajz éppen a legszebb, legáltalánosabb ismereteket nyújtó tudomány! Hisz a földrajznak minden más tudomány leszűrt eredményére szüksége van, hogy a Földről helyes, jó képet tudjon adni. A geográfia nyújt igazán betekintést a nagy természet műhelyébe, az ember életébe, a történelmi események igaz ősokaiba!

A jól megírt, népszerű földrajzknönyv a legérdekesebb olvasmány s az általános emberi műveltségnek leghasznosabb munkása. Magyar szempontból pedig egyenesen kulturális köteles-

ség hazánk alapos ismerete. De nem lexikális adatokra van szükség, hanem okokra és okozatokra s akkor majd sajnálkozással-e, vagy fölháborodással-e, de mindenesetre szomorúan gondolunk vissza a „vasúti gócpont”-ra.

Összegezés

Mozaikok és összefoglaló, általánosító képek váltogatják egymást az 1934-es „alkalmi lap”-ban; s megismerhetjük belőle a kor magyar íróinak véleményét a körülöttük zajló életről. Láthatjuk, hogy a megszólalók felelősségtudatot árulnak el: a magyar társadalmi viszonyok megváltoztatásának szükségességét felismerve, a nép — elsősorban a parasztság — felé fordulva keresik a szebb jövő útját. A könyvnapok, illetve írói hét így adott alkalmat a kollektív vélemények összegezésére egy kiadványban.

A személyes véleménykifejtés alkalmát pedig az íróhét programjában adták meg, melyet az alábbi szöveggel tettek közzé a lapban.

A MARGITSZIGETI ÍRÓHÉT MŰSORA

Június 4. (hétfő).

Délelőtt 11 órákor. (Az Astoria-pavillon jobboldali szárnyában).

Az Íróhét megnyitása.

Zilahy Lajos előadása: *Írók fegyverbe!*

Délután fél 5 órákor. (Ugyanott).

Szabó Lőrinc előadása: *Az író és a közvélemény.*

Június 5. (kedd).

Délelőtt fél 11 órákor: (Ugyanott).

V. Bodor Aladár előadása: *A reformáció szelleme a magyar irodalomban.*

Délután fél 5 órákor. (Ugyanott).

Balla Borisz előadása: *A katolicizmus és a magyar irodalom.*

Június 6. (szerda).

Délelőtt fél 11 órákor. (Ugyanott).

Dr. Balassa József előadása: *A tájnyelvek fontossága.*

Délután fél 5 órákor. (Ugyanott).

V. Bajcsy Zsilinszky Endre előadása: *A rádió és a magyar kultúra.*

Június 7. (csütörtök).

Délelőtt fél 11 órákor. (Ugyanott).

Bresztovszky Ede előadása: *A magyar munkásság kultúrélete.*

Délután fél 5 órákor. (Ugyanott).

Féja Géza előadása: *Feltörekvő osztályok a magyar irodalomban.*

- Este fél 8 órakor.* (A gyógyfürdő mögötti szabadtéri színpadon).
 „Magyar csokor” Irodalmi est. Rendezi és konferál: Békeffi László.
1. V. Bajcsy Zsilinszky Endre előadása.
  2. Móricz Zsigmond kis darabja.
  3. Tamási Áron kis darabja.
  4. Tersánszky Jenő jelenetezett népdalai.
  5. Eöry Kató, a Nemzeti Színház tagja verseket mond Szabó Lőrincről, Kosztolányi Dezsőről, Erdélyi Józseftől és Illyés Gyulától.
  6. Ascher Oszkár novellát mond el Móra Ferentől, Kodolányi Jánostól.
- Június 8. (péntek).*
Délelőtt fél 11 órakor. (Az Astoria pavillon jobb szárnyában).
 Ligeti Ernő előadása: *Időszerű erdélyi kultúrkérdések.*
Délután fél 5 órakor. (Ugyanott).
 Rédey Tivadar dr. előadása: *A mai színpad irányai.*
- Június 9. (szombat).*
Délelőtt fél 11 órakor. (Ugyanott).
 Szent-Ivány József előadása: *Az irodalmi decentralizáció kérdése.*
Délután fél 5 órakor. (Ugyanott).
 Buday György dr. előadása: *A tanyavilág kultúrélete.*
- Június 10. (vasárnap).*
Délelőtt fél 11 órakor. (Ugyanott).
 Juhász Géza előadása: *Az irodalomtörténet módszerei.*
Délután fél 5 órakor. (Ugyanott).
 Móricz Zsigmond *szabad előadása.*
- Június 11. (hétfő).*
Délelőtt fél 11 órakor. (Ugyanott).
 Turnai Lajos dr. előadása: *A művész egészségtana.*
Délután fél 5 órakor. (Ugyanott).
 Ignotus előadása: *Az írói szabadság.*
- Este fél 8 órakor.* (a gyógyfürdő mögötti szabadtéri színpadon).
 „Irodalmi est”. Rendezi és konferál: Békeffi László.
1. Ugron Gábor, az IGE elnöke, előadása
  2. Lánczy Margit, az Operaház tagja, szaval Babits Mihálytól, Szabó Lőrincről.
  3. Zilahy Lajos kis darabja.
  4. Palló Imre, az Operaház tagja, magyar népdalokat ad elő.
  5. Békeffi László kis darabja.
  6. Nagy Izabella, az Operaház tagja énekel.
  7. V. Bodor Aladár két versét mondja el.
  8. Závodszy Zoltán, az Operaház tagja énekszámát.
  9. Baló Elemér Erdélyi József, Illyés Gyula és Kodolányi János versét szavalja.

10. Karinthy Frigyes jelenete.

Minden író váltsa ki arcképes igazolványát az Írók Gazdasági Egyesületében (Rákóczi út 90).

Így készítette elő az IGE és a könyvkiadók és Könyvkereskedők Országos Egyesülete a Margitszigeti Íróhetet; példáját ma is figyelemre méltathatjuk.

M. PÁSZTOR JÓZSEF

PRO MEMORIA

LAKATOS LÁSZLÓ

Pro memoria. Emlékeztető. Lakatos Lászlóra. Magyar író, újságíró, műfordító volt. 1881. júl. 17-én született Budapesten. 1944. febr. 13-án, negyven évvel ezelőtt halt meg Dél-Franciaországban, Nizzában. Ma már alig emlékeznek rá. Pedig, ha élete, munkája alapján csak egy lábjegyzet a magyar irodalomtörténetben vagy egy címszó az *Irodalmi Lexikon* II. kötetében, mégiscsak része a magyar irodalom, a magyar publicisztika történetének. Emlékezzünk rá, amíg van tanú, aki emlékezhet, emlékeztethet. Úgy vélem, én vagyok az utolsó autentikus tanú: a fia. 66 éves vagyok. Ma még emlékezhettek. Ki tudja meddig? Ezért kellett most megírnom ezt a pro memoriát.

1

Lakatos László 63. életévében hunyt el. Sok mindenben része volt. Átélt két világháborút (a másodikba behalt), két forradalmat, egy ellenforradalmat (ebből ennyi is sok volt).

Egy olyan korszakban volt fiatalember, amikor az ország lakosságának (Horvátországot nem számítva) csak 55%-a volt magyar, de Budapest, ez a magyar–német település tiszta magyar várossá vált. Az ország gazdasági és szociális struktúrája elavult volt. A magyarországi „porosz út” miatt nem is lehetett más. A liberális-konzervatív, polgári-feudális rendszer jó adag középkort konzervált. Bár az osztrák és cseh ipar jóval fejlettebb volt, a kettős Monarchia mégis magán viselte az elmúlás bélyegét. Létrejött a Mátrai-paradoxon: ebben a képtelen államalakulatban jelentős szellemi teljesítmények születtek. E vonatkozásban a kettős Monarchiának nem kellett szégyenkeznie. Ebben a miliőben lett író, újságíró Lakatos László, aki tagja volt — Horváth Zoltán szavaival (*Magyar Századforduló*, Bp. 1961) — a második magyar reformnemzedéknek.